

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРАЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш. УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ» ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

2024. 11 (4)
қазан-желтоқсан
ISSN 2710-3994

ISSN 2710-3994 (online)

Құрылтайшысы және баспагері: Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Ғылыми журнал Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде 2014 ж. 29 қазанында тіркелген. Тіркеу нөмірі № 14602-ИА. Жылына 4 рет жарияланады (электронды нұсқада).

Журналда тарих ғылымының *келесі бағыттары* бойынша ғылыми жұмыстар жарияланады: тарих (дүниежүзі және Қазақстан тарихы), деректану және тарихнама, археология, этнология, антропология.

Жарияланым тілдері: қазақ, орыс, ағылшын.

Редакция мен баспаның мекен-жайы:

050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй

ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Тел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Е-mail: edu.history@bk.ru

Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы
Тарих және этнология институты 2024
© Авторлар ұжымы, 2024

БАС РЕДАКТОР

Қабылдинов Зиябек Ермұқанұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР ҒЖБМ ҒКШ.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас директоры. (Қазақстан)

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА

Аяған Бүркітбай Гелманұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҒЖБМ ҒК Мемлекет тарихы институты директорының орынбасары. (Қазақстан)

Әлімбай Нұрсан — тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

Әбіл Еркін Аманжолұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институтының директоры. (Қазақстан)

Вернер Кунтһиа (Werner, Cynthia) — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Техас университеті. (АҚШ).

Голден Кэти Стромайл (Kathie Stromile Golden) — PhD, Миссисипи өңірлік мемлекеттік университеті (Mississippi Valley State University). (АҚШ)

Кәрібаев Берекет Бақытжанұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Өл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, «Қазақстан тарихы» кафедрасының меңгерушісі. (Қазақстан)

Қожамжарова Дария Пернешқызы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің ректоры. (Қазақстан)

Кожирова Светлана Басиевна — саясаттану ғылымдарының докторы, профессор, Фудан Университетінің Қытай және Орталық Азияны зерттеу орталығының мен «Астана» ХҒК бірлескен директоры. (Қазақстан)

Дайнер Александр (Diener Alexander) — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Канзас университеті. (АҚШ)

Көкебаева Гүлжауһар Какенқызы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті. (Қазақстан)

Көмеков Болат Ешмұхамедұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Өл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Халықаралық қыпшақтану институтының директоры, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Қазақстан)

Матыжанов Кенжехан Ісләмжанұлы — филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, М.О. Әуезов атындағы әдебиет және өнер институтының директоры. (Қазақстан)

Моррисон Александр (Morrison Alexander) — PhD, Оксфорд университетінің профессоры. (Ұлыбритания)

Муминов Ашірбек Құрбанұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ислам тарихы, өнер және мәдениет ғылыми-зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері IRCICA – İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi. (Түркия)

Римантас Желвис (Želvys Rimantas) — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс педагогикалық университеті. (Литва)

Самашев Зайнолла Самашұлы — археолог, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Герман археология институтының корр.-мүшесі. ҚР ҒЖБМ ҒК Ө. Марғұлан атындағы Археология институты. (Қазақстан)

Смағұлов Оразақ Смағұлұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Балон ғылым академиясының корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы сыйлықтың лауреаты, ғылым мен техниканың еңбек сіңірген қайраткері, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Қазақстан)

Сыдықов Ерлан Бәтташұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры. (Қазақстан)

Таймағамбетов Жәкен Қожахметұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР Ұлттық музейі. (Қазақстан)

ЖАУАПТЫ РЕДАКТОР

Қаипбаева Айнагүл Толғанбайқызы — тарих ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының жетекші ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

ҒЫЛЫМИ РЕДАКТОРЛАР

Қозыбаева Махаббат Мәлікқызы — PhD, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының Астана қаласындағы филиалының директоры. (Қазақстан)

Қапаева Айжан Тоқанқызы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының Бас ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

Кубеев Рустем Жаулыбайұлы — Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

ТЕХНИКАЛЫҚ ХАТШЫ

Копеева Сания Жуматайқызы — магистр, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының қызметкері. (Қазақстан).

ISSN 2710-3994 (online)

Учредитель и издатель: РГП на ПХВ «Институт истории и этнологии им.Ч.Ч. Валиханова»
Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан

Научный журнал зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан, свидетельство о регистрации:

№ 14602-ИА от 29.10.2014 г. Публикуется 4 раза в год (в электронном формате).

В журнале публикуются научные работы *по следующим направлениям* исторической науки: история (всемирная история и история Казахстана), источниковедение и историография, археология, этнология, антропология.

Языки публикации: казахский, русский, английский.

Адрес редакции и издательства:

050010 Республика Казахстан, г. Алматы, ул. Шевченко, д. 28

РГП на ПХВ Институт истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова КН МНВО РК

Тел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Е-mail: edu.history@bk.ru

Сайт журнала: <https://edu.e-history.kz>

© Институт истории и этнологии
имени Ч.Ч. Валиханова, 2024
© Коллектив авторов, 2024

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Кабульдинов Зиябек Ермуханович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, генеральный директор Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова КН МНВО РК. (Казахстан)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Алимбай Нурсан — кандидат исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан)

Абиль Еркин Аманжолович — доктор исторических наук, профессор, директор Института истории государства КН МНВО РК. (Казахстан)

Аяган Буркитбай Гелманович — доктор исторических наук, профессор, заместитель директора Института истории государства КН МНВО РК. (Казахстан)

Вернер Синтия (Werner, Cynthia) — доктор исторических наук, профессор. Техасский университет. (США)

Голден Кэтти Стромайл (Kathie Stromile Golden) — PhD, Государственный университет долины Миссисипи (Mississippi Valley State University). (США)

Дайнер Александр (Diener Alexander) — доктор исторических наук, профессор. Канзасский университет. (США)

Исмагулов Оразак Исмагулович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, член-корр. Болонской академии наук, лауреат премии им. Ч.Ч. Валиханова, заслуженный деятель науки и техники, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. (Казахстан)

Карибаев Берекет Бахытжанович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, заведующий кафедрой истории Казахстана, Казахский национальный университет им. аль-Фараби. (Казахстан)

Кожамжарова Дария Пернешовна — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Южно-Казахстанского университета им. М. Ауэзова. (Казахстан)

Кожирова Светлана Басиевна — доктор политических наук, профессор, содиректор Центра исследования Китая и Центральной Азии Фуданьского Университета и МНК «Астана», руководитель Центра китайских и азиатских исследований. (Казахстан)

Кокебаева Гульжаухар Какеновна — доктор исторических наук, профессор Казахского национального педагогического университета имени Абая. (Казахстан)

Кумеков Болат Ешмухамбетович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, директор Международного института кипчаковедения Казахского национального университета имени аль-Фараби, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. (Казахстан)

Матыжанов Кенжехан Слямжанович — доктор филологических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Института литературы и искусства им. М. Ауэзова. (Казахстан)

Моррисон Александр (Morrison Alexander) — PhD, профессор Оксфордского университета. (Великобритания)

Муминов Аширбек Курбанович — доктор исторических наук, профессор, старший научный сотрудник Исследовательского центра исламской истории, искусства и культуры. IRCICA – İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi. (Турция)

Римантас Желвис (Želvys Rimantas) — доктор педагогических наук, профессор, Вильнюсский педагогический университет. (Литва)

Самашев Зайнолла Самашевич — археолог, доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. Германского археологического института. Институт археологии им. А. Маргулана КН МНВО РК. (Казахстан)

Сыдыков Ерлан Батташевич — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева. (Казахстан)

Таймагамбетов Жакен Кожаметович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, Национальный музей РК. (Казахстан)

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Каипбаева Айнагуль Толганбаевна — кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан)

НАУЧНЫЕ РЕДАКТОРЫ

Козыбаева Махаббат Маликовна — PhD, директор филиала в г. Астана Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан)

Капаева Айжан Токановна — доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан)

Кубеев Рустем Джаулыбайулы — научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан)

ТЕХНИЧЕСКИЙ СЕКРЕТАРЬ

Копеева Сания Жуматаевна — магистр, сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан)

ISSN 2710-3994 (online)

Founder and publisher: RSE on REM “Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology” of the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan

The scientific journal is registered at the Committee for Communications, Informatization and Information of the Ministry for Investments and Development of the Republic of Kazakhstan, registration certificate: No. 14602-IIA dated October 29, 2014. The journal is published 4 times a year (in electronic format).

The journal publishes scientific works in the *following areas* of historical science: history (world history and history of Kazakhstan), source studies and historiography, archeology, ethnology, anthropology.

Publication languages: Kazakh, Russian, English.

Editorial and publisher address:

28 Shevchenko Str., 050010, Almaty, Republic of Kazakhstan

RSE on REM Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology CS MSHE of the Republic of Kazakhstan

Tel.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru

Journal website: <https://edu.e-history.kz>

© Ch.Ch. Valikhanov Institute
of History and Ethnology, 2024
© Group of authors, 2024

EDITOR-IN-CHIEF

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, General Director of Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology SC MSHE RK. (Kazakhstan)

EDITORIAL BOARD

Alimbay Nursan — Candidate of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

Abil Yerkin Amanzholovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Director of the Institute of History of the State CS MES RK. (Kazakhstan)

Ayagan Burkhitbai Gelmanovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Deputy Director of the Institute of History of the State SCMSHE RK. (Kazakhstan)

Werner, Cynthia — Doctor of Historical Sciences, Professor, Texas university. (USA)

Golden Kathie Stromile — PhD, Mississippi Valley State University. (USA)

Ismagulov Orazak Ismagulovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Corresponding Member of Bologna Academy of Sciences, winner of Ch.Ch. Valikhanov Award, Honored Worker of Science and Technology, Professor of L.N. Gumilyov University. (Kazakhstan)

Karibayev Bereket Bakhytzhonovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Head of the Department of History of Kazakhstan, Al-Farabi Kazakh National University. (Kazakhstan)

Kozhamzharova Daria Perneshovna — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the NAS of the Republic of Kazakhstan, rector of the M. Auezov South Kazakhstan University. (Kazakhstan)

Kozhirova Svetlana Bassieva — Doctor of Political Science, Professor, Co-Director of the Center for the Study of China and Central Asia of Fudan University and the International Scientific Complex of the National Company "Astana", Head of the Center for Chinese and Asian Studies. (Kazakhstan)

Diener Alexander — Doctor of Political Science, Professor, University of Kansas. (USA)

Kokebayeva Gulzhaukhar Kakenovna — Doctor of Historical Sciences, Professor at the Abai Kazakh National Pedagogical University. (Kazakhstan)

Kumekov Bolat Eshmukhambetovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Director of the International Institute of Kipchak Studies of the Al-Farabi Kazakh National University, Professor at L.N. Gumilyov Eurasian National University. (Kazakhstan)

Matyghanov Kenzhekhan Slyamzhanovich — Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of M. Auezov Institute of Literature and Art. (Kazakhstan)

Morrison Alexander — PhD, Professor, University of Oxford. (UK)

Muminov Ashirbek Kurbanovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Senior Researcher at the Research Center for Islamic History, Art and Culture. IRCICA (İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi). (Turkey)

Rimantas Želvys — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vilnius Pedagogical University. (Lithuania)

Samashev Zainolla Samashevich — archaeologist, Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of German Archaeological Institute. A. Marghulan Institute of Archeology SC MSHE RK. (Kazakhstan)

Sydykov Erlan Battashevich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Rector of L.N. Gumilyov Eurasian National University. (Kazakhstan)

Taimagambetov Zhaken Kozhakhmetovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, National Museum of the Republic of Kazakhstan. (Kazakhstan)

EXECUTIVE EDITOR

Kaipbayeva Ainagul Tolganbayevna — Candidate of Historical Sciences, leading researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Kazakhstan).

ACADEMIC EDITOR

Kozybayeva Makhabbat Malikovna — PhD, Director of Astana branch of the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

Kapaeva Aizhan Tokanovna — Doctor of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

Kubeyev Rustem Dzhaulybayuly — researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

TECHNICAL SECRETARY

Kopeyeva Saniya Zhumataevna — Master's, researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

ТАРИХ / ИСТОРИЯ / HISTORY

Published in the Republic of Kazakhstan
 Electronic scientific journal “edu.e-history.kz”
 Has been issued as a journal since 2014
 ISSN 2710-3994.
 Vol. 11. Is. 4, pp. 940-950, 2024
 Journal homepage: <https://edu.e-history.kz>

FTAXP / MPHTI / IRSTI 03.20
 ЭЭЖ 06.35.51
https://doi.org/10.51943/2710-3994_2024_11_4_940-950

REPATRIATION OF KAZAKHS FROM MONGOLIA TO THEIR HISTORICAL HOMELAND DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE: ADAPTATION AND DEVELOPMENT

B.B. Tokishkadyrov¹, K.K. Baisarina², B.A. Bakytzhanova³

¹NOS Shakarim University of Semey
 (20, Glinki Str., 071400 Semey, Republic of Kazakhstan)
 Doktoral student of the specialty History
 <https://orcid.org/0000-0001-7402-1590>. E-mail: botabek87@mail.ru

²NOS Shakarim University of Semey
 (20, Glinki Str., 071400 Semey, Republic of Kazakhstan)
 Doctor of Historical Sciences
 <https://orcid.org/0000-0002-5911-6716>. E-mail: bkksemey@mail.ru

³Alikhan Bukeikhan University
 (11, Mangilik El Str., 071400 Semey, Republic of Kazakhstan)
 Candidate of Historical Sciences
 <https://orcid.org/0000-0003-2747-5930>. E-mail: ana2104@mail.ru

© Ch.Ch. Valikhanov IHE, 2024
 © Tokishkadirov B.B., Baissarina K.K., Bakytzhanova A.B., 2024

Abstract. *Introduction.* Since independence, the Republic of Kazakhstan has been one of the first states to decide to return its compatriots (Repatriates) from other countries to their historical homeland. One of such important events was the resettlement of Repatriates from the Mongolian People's Republic to Kazakhstan. Currently, the history of migration of Repatriates is one of the topical issues in domestic science. *The purpose and objective of the study.* The article examines the directions and course of migration processes over the years of independence of the Republic of Kazakhstan. In the article were analyzed the country's influence on modern conditions in the field of migration and issues in the field of migration policy aimed at stabilizing the demographic situation in the region are shown. The historical prerequisites for the return of Kazakhs to their historical homeland are also analyzed. It is intended to show the progress of the Kazakh diaspora in Mongolia, returning to their homeland and adapting to their historical homeland. *Results.* Considering that the stability and unity of our country is important for our independent state, the further growth and development of the Kazakh nation are closely related to the natural increase and return of Repatriates from abroad to their homeland. The results of research on this problem will undoubtedly be extensive. The state policy of the Republic of Kazakhstan regarding the migration of Repatriates has been differentiated in terms of the main obstacles and support for migration. The article contains scientific and analytical work based on studies conducted in connection with the history of the implementation

of migration policy in the country. *Conclusion.* The article is based on the study of issues raised at the World Congress of Kazakhs during the independence period, and the process of returning to the historical homeland of blood Repatriates in Mongolia was disclosed from all sides. The indicators of the return of blood Repatriates to their historical homeland in Mongolia are differentiated, the periods of their demographic growth and decline are considered in connection with state migration programs.

Keywords: Kazakh ethnicity, Mongolia, Migration, Repatriate, Diaspora, “Nurly Kosh”

For citation: Tokishkadirov B.B., Baissarina K.K., Bakytzhanova A.B. Repatriation of Kazakhs from Mongolia to their historical homeland during the years of independence: adaptation and development // Electronic scientific journal “edu.e-history.kz”. 2024. Vol. 11. No. 4. Pp. 940-950. (In Kaz.). DOI: 10.51943/2710-3994_2024_11_4_940-950

ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРЫ МОҢҒОЛИЯ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ ТАРИХИ ОТАНЫНА ОРАЛУЫ: БЕЙІМДЕЛУІ МЕН ҚАЛЫПТАСУЫ

Ботабек Б. Токишкадилов¹, Қымбат Қ. Байсарина², Анар Б. Бақытжанова³

¹КЕАҚ «Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті»
(20а-үй, Глинка көш., 071400 Семей, Қазақстан Республикасы)

Докторант

 <https://orcid.org/0000-0001-7402-1590>. E-mail: botabek87@mail.ru

²КЕАҚ «Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті»
(20а-үй, Глинка көш., 071400 Семей, Қазақстан Республикасы)

Тарих ғылымдарының докторы, профессор

 <https://orcid.org/0000-0002-5911-6716>. E-mail: bkksemey@mail.ru

³Әлихан Бөкейхан университеті

(11-үй, Мәңгілік Ел көш., 071400 Семей, Қазақстан Республикасы)

Тарих ғылымдарының кандидаты

 <https://orcid.org/0000-0003-2747-5930>. E-mail: ana2104@mail.ru

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы ТЭИ, 2024

© Токишкадилов Б.Б., Байсарина К.К., Бақытжанова А.Б., 2024

Аңдатпа. *Kipicne.* Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алған жылдардан бастап, өзге елдердегі қандастарды өз тарихи отандарына кері қайтару туралы шешім қабылдаған алғашқы мемлекеттердің бірі саналады. Тарихи себептер салдарынан туған елінен тысқары әлемнің әр еліне бытырап кеткен қандастарымыз тарихи отанына орала бастады, олардың бір бөлігі Монғол Халық Республикасынан Қазақстанға қандастардың тарихи отанына орала бастады. *Зерттеудің мақсаты мен міндеті.* Мақалада Қазақстан Республикасының тәуелсіздік алған жылдар кезеңіндегі көші-қон үрдістерінің бағыттары мен барысы қарастырылған. Еліміздің көші-қон саласындағы қазіргі жағдайларға әсері және өңірдегі демографиялық ахуалды тұрақтандыруға бағытталған көші-қон саясаты саласындағы мәселелер көрсетіледі. Сондай-ақ, қазақтардың тарихи Отанына оралуының тарихи алғышарттарына талдау жасалады. Моңғолия жеріндегі қазақ диаспорасының атамекенге оралуы мен олардың тарихи Отанына бейімделу мәселелерінің барысын көрсету болып табылады. *Нәтижелері.* Тәуелсіз мемлекетіміз үшін аса маңызды болып тұрған мемлекетіміздің тұрақтылығы мен бірлігі, қазақ ұлтының әрі қарай өсіп, дамуына табиғи өсіммен қатар шетелдегі қандастардың өз Отанына оралуымен тығыз байланысты екенін ескерсек, оны зерттеудің нәтижелері ауқымды болары сөзсіз. Қандастардың көші-қонымен байланысты Қазақстан Республикасы мемлекеттік саясаты, қоныс аударудағы басты кедергілері мен қолдаулары аясында сараланды. Бүгінгі күнге дейін елімізде көші-қон саясатының жүзеге асырылу тарихына байланысты жүргізілген зерттеулерге сүйене отырып, ғылыми талдау жұмыстары жасалды. Тәуелсіздік жылдары

дүние жүзі қазақтарының құрылтайында көтерілген мәселелермен бастамалар негізге алынып, Монғолиядағы қандастардың тарихи Отанына оралу үрдісі әр қырынан ашып көрсетілді. Монғолиядағы қандастардың тарихи отанына оралу көрсеткіштері сараланып, олардың демографиялық өсу және төмендеу кезеңдерін мемлекеттік көші-қон бағдарламаларымен байланыстыра қарастырылды. *Қорытынды.* Тәуелсіздік жылдары Моңғолия қазақтарының тарихи отанына оралуы: қалыптасуы мен бейімделуі үдерісіне қатысты тұжырымдар жасалынды.

Түйін сөздер: Қазақ этносы, Монғолия, көші-қон, қандас, диаспора, демография, нұрлы көш
Дәйексөз үшін: Токишкадилов Б.Б., Байсарина К.К., Бакытжанова А.Б. Тәуелсіздік жылдары Моңғолия қазақтарының тарихи отанына оралуы: бейімделуі мен қалыптасуы // «Edu.e-history.kz» электрондық ғылыми журналы. 2024. Т. 11. № 4. 940-950 бб. (Қазақш.). DOI: 10.51943/2710-3994_2024_11_4_940-950

РЕПАТРИАЦИЯ КАЗАХОВ ИЗ МОНГОЛИИ НА ИСТОРИЧЕСКУЮ РОДИНУ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ: АДАПТАЦИЯ И СТАНОВЛЕНИЕ

Ботабек Б. Токишкадилов¹, Қымбат Қ. Байсарина², Анар Б. Бақытжанова³

¹НАО «Университет имени Шакарима г. Семей»

(д. 20, ул. Глинки, 071400 Семей, Республика Казахстан)

Докторант

 <https://orcid.org/0000-0001-7402-1590>. E-mail: botabek87@mail.ru

²НАО «Университет имени Шакарима г. Семей»

(д. 20, ул. Глинки, 071400 Семей, Республика Казахстан)

Доктор исторических наук, профессор

 <https://orcid.org/0000-0002-5911-6716>. E-mail: bkksemey@mail.ru

³Университет Алихана Букейхана

(д. 11, ул. Мангилик Ел, 071400 Семей, Республика Казахстан)

Кандидат исторических наук

 <https://orcid.org/0000-0003-2747-5930>. E-mail: ana2104@mail.ru

© ИИЭ имени Ч.Ч. Валиханова, 2024

© Токишкадилов Б.Б., Байсарина К.К., Бакытжанова А.Б., 2024

Аннотация. *Введение* Республика Казахстан с периода независимости является одним из первых государств, принявших решение вернуть своих соотечественников (репатриантов) из других стран на историческую родину. Одним из таких важных событий стало переселение репатриантов из Монгольской Народной Республики в Казахстан. В настоящее время история миграции репатриантов является одной из актуальных тем в отечественной науке. *Цель и задача исследования.* В статье рассматриваются направления и ход миграционных процессов за годы независимости Республики Казахстан. Показаны влияние страны на современные условия в сфере миграции и вопросы в сфере миграционной политики, направленные на стабилизацию демографической ситуации в регионе. Также анализируются исторические предпосылки возвращения казахов на историческую родину. Он призван показать прогресс казахской диаспоры в Монголии, возвращающейся на родину и адаптирующейся на своей исторической родине. *Результаты.* Учитывая во внимание, что стабильность и единство нашей страны является важным для нашего независимого государства, то дальнейший рост и развитие казахской нации тесно связаны с естественным приростом и возвращением репатриантов из-за границы на родину. Результаты исследований данной проблемы несомненно, будут обширными. Государственная политика Республики

Казахстан в отношении миграции репатриантов была дифференцирована с точки зрения основных препятствий и поддержки миграции. В статье проведены научно-аналитические работы опираясь на исследования, проведенные в связи с историей реализации миграционной политики в стране. *Заключение.* Статья основана на изучение вопросов, поднятых на Всемирном конгрессе казахов периода независимости, а процесс возвращения на историческую родину кровных репатриантов в Монголии был раскрыт со всех сторон. Дифференцированы показатели возвращения кровных репатриантов на историческую родину в Монголию, рассмотрены периоды их демографического роста и спада в связи с государственными миграционными программами.

Ключевые слова: Казахский этнос, Монголия, Миграция, Репатриант, Диаспора, «Нурлы кош»

Для цитирования: Токишкадиров Б.Б., Байсарина К.К., Бакытжанова А.Б. Репатриация казахов из Монголии на историческую родину в годы независимости: адаптация и становление // Электронный научный журнал «edu.e-history.kz». 2024. Т. 11. № 4. С. 940-950. (На Каз.). DOI: 10.51943/2710-3994_2024_11_4_940-950

Кіріспе

Қазақстан да өз тәуелсіздігін алған алғашқы жылдардан бастап, қандастарын тарихи Отандарына шақыруда белсенді саясат ұстануда. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Egemen Qazaqstan» газетінде жарық көрген «Тәуелсіздік бәрінен қымбат» мақаласында көтерілген мәселелердің бірі – шетел қазақтарының, яғни қандастардың атажұртқа қоныс аударуы. Президент аталған мақаласында «соңғы жылдарда түрлі себептерге байланысты бәсеңдеп қалған қандастар көшін барынша қолдап, оларды солтүстік және шығыс өңірлерге орналастыруды жандандырамыз» (Тоқаев, 2021: 6) деп атап көрсетті. Өйткені, шетел қазақтарының атажұртқа көптеп қоныс аударуы еліміздің әлеуметтік-экономикалық, мәдени-рухани дамуына, демографиялық жағдайымыздың жақсарып, қорғаныс қабілетіміздің нығайуына оң ықпалын тигізеді.

Тарихи отанына оралған қандастарымызға көші-қоны, орналасу, бейімделу мәселелерін шешуде мемлекет тарапынан үлкен қолдау көрсетілгені белгілі. Қазақстан қоғамының бүгінгі әлеуметтік-мәдени ерекшеліктері этникалық қазақтар үшін тарихи Отанына бейімделуге барлық мүмкіндік бар, ендеше қазақтардың көші-қон проблемалын зерделеу бүгінгі күннің негізгі талаптарына жатады. Сонымен қатар, елге оралған қандастардың қазіргі таңдағы экономикалық-әлеуметтік жағдайы, келген орталарына бейімделуі Қазақстан Республикасының қандастарға байланысты ұстанған мемлекеттік біртұтас саясатының аса маңызды және өзекті мәселелерінің бірі болып табылды. Мемлекет басшысының қолдауымен елге оралған қандастарымыздың мәртебесі мемлекеттік деңгейде өз шешімін тауып, ол «қандас» атауымен өзгертіліп, 2020 жылы мамырдағы заңмен бекітілді. Жалпы алғанда этникалық қазақтардың өз отанына қоныстандыру мәселесі Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясатының басым бағыты болып табылады.

Елімізге оралып жатқан қандастарымыздың көш-қонындағы орналасу ерекшеліктерін, әлеуметтік-мәдени, рухани тыныс-тіршілігіндегі сұраныстары мен мәселелерін талдау арқылы ұлт бірлігін нығайта отырып, ұлтымыздың тұтастығын сақтай аламыз. Қазақтардың тарихи отанына оралуы мен бейімделуін тарихи тұрғыда зерттеу, олардың мәдени мұраларын жоғалтпай жандандыруға, мәдениетіміздің озық үлгілерін насихаттауға мүмкіндік береді. Елге оралған қандастарымыз қазақ халқының тұтастығын көздейтін болсақ, қазақтың дәстүрлі мәдениеті мен қазіргі жағдайдағы этномәдени үдерісіндегі мәдени мұралардың сақталуы мен жалғастығын зерделеу қажет. Сондықтан шетелдегі қазақ қауымының қалыптасуы, олардың қайта оралуы мен қазақстандық өмірге бейімделуі мен сіңуі тарихын зерттеу қазіргі таңда өзекті мәселелердің бірі деп санаймыз. Сондай-ақ, шетелдегі қазақтардың үлкен топтасқан елдің бірі Моңғолия өзіндік тарихи қалыптасу ерекшелігімен дараланады. Моңғолия қазақтарының басынан кешкен тарихи оқиғаларын ой елегінен өткізіп, тарихи оқиғаларды толығымен түсініп, ата-бабаларымыз қандай қилы тағдырды басынан өткізгенін, көрген қасіретін жан-жақты зерттеп, әділ қорытынды беру бүгінгі күннің ғылыми талабы.

Материалдар мен әдістер

Ғылыми мақаланы дайындауда қолданылған материалдардың негізгі бөлігін тақырыптың атауы мен мазмұны көрсетіп тұрғандай халықтың саны мен орналасу жағдайына қатысты материалдар құрайды. Оның ішіндегі статистикалық мәліметтер мен халықтың саны туралы жарияланып отырған санақ материалдары тақырыптың деректік негізі болып табылады (Национальный состав, 2000: 5–25). Сонымен қоса, Қазақстан Республикасы Президентінің архивінің № 5, 7 және 75-қорларынан алынған тарихи құжаттар шетелдік қазақтардың тарихи Отанына қоныстану туралы анықтамалар, 1999–2004 жылдар аралығындағы шетелмен көші-қон және демография мәселесі бойынша деректер пайдаланылды. Қазақстанның ұстанып отырған бағыты Біріккен Ұлттар ұйымының жарғысымен адам құқықтарының жалпы декларациясымен бекітілген мақсаттар мен принциптердің негізі болып табылды. ҚР-ның көші-қон процесін жүйелеу мен негізгі бағыттарды реттеу жолында қабылданған ҚР көші-қон саясатының 2001–2010 жылдарға арналған салалық бағдарламасы (2001 ж. 29 қазан) мен 2009–2011 жылдарға арналған «Нұрлы көш» бағдарламасынан алынған мәліметтер тақырыптың зерттеу аясын кеңейте түсті. Қазақстан Республикасы статистика агенттігінің жинақтары жүйелі қолданылды. Зерттеу жұмысына қатысты деректердің қатарында тұңғыш президент Н. Назарбаевтың еңбектері де маңызды саналады. Н. Назарбаевтың еңбектері шетелдік қазақтарға арнайы статус беріп, оларды қайтару туралы мәліметтер берілген (Назарбаев, 2017: 28–58).

Қазіргі кезде Қазақстанда жүзеге асырылып жатқан демографиялық жағдай мен ондағы процестің негізгі желісі шетелдерден келген қандастардың тарихи отанына оралуымен және олардың аймаққа орнығуымен байланысты болып отыр. Сондықтан, мәселені зерттеуді осы саладағы методология мен оның принциптерді басшылыққа ала отырып, тақырып пен мәселенің арақатынасын анықтау қажет. Мәселені проблемалық-хронологиялық тұрғыдан зерделеу диаспораның келу жолдарын, олардың орналасуын анықтауға және қазіргі кезеңде Монғолиядан келген қандастардың есебінен республика халқының саны мен олардың қатарын анықтауға мүмкіндік береді. Зерттеу методологиясы жүйелілік, объективтік, тарихи-салыстырмалық тәрізді ғылыми таным принциптеріне негізделген. Этникалық қазақтардың тарихи отанына оралу тұжырымдамасы және ресми деректер қатарындағы партиялық органдар құжаттары сын көзбен, тәуелсіз мемлекет мүддесі тұрғысынан сарапталып, тарихи салыстыру әдісі негізінде талданды. Зерттеу барысында соңғы уақыттарда қалыптасып келе жатқан жаңа бағыттағы ғылыми ой-пікірлер мен тұжырымдары, жаңа тарихи көзқарас тұрғысынан жазылған еңбектер басшылыққа алынды. Мәселе нақты тарихи қажеттілік, тарихи тағылым, тарихи процестің объективтілігі тұрғысынан қарастырылды.

Талқылау

Шетелдегі қазақтар мәселесі тәуелсіздік жылдары қайта қаралып, отандық тарихтағы көптеген «ақтаңдақтардың» ашылғаны белгілі. Кеңестік тарихи танымдағы идеологиялық ұстанымға орай қазақтардың елден шет жерге кетуге мәжбүр болғандығы мен олардың Қазақстанға қайта оралуы тарихы зерттелмей келді. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарынан бастап қазақ диаспорасының тарихына отандық ғалымдар да баса назар аударып, зерттей бастады. Алғашқылардың бірі болып, шетелдегі қазақтарды әсіресе оның санымен орналасу мәселесін зерттеген ғалым-демограф М. Тәтімов болды. Ғалымның «Қазақ әлемі» атты монографиясында «Диаспораны қазақша шашырау, ал репатрианттарды ізгі тілекпен еліне қайтқандар...» (Тәтімов, 1993: 145) деп атап көрсетті. Басқа елге кетіп немесе белгілі бір аумақта қалыптасқан халықтың өз Отанына қайта оралуын «репатрианттар» деп атады. Ал, диаспорология ғылымының негізін салып, оның ішінде қазақ диаспорасын зерттеп жүрген ғалымның бірі Г. Мендикулованың «Қазақ диаспорасының тарихи тағдыры: пайда болуы мен дамуы» (Мендикулова, 1997: 261) атты еңбегінде қазақ диаспорасының пайда болуы, қалыптасуы мен дамуының күрделі және көп қырлы тарихи проблемаларын тұжырымдамалық тұрғыдан қарастырады.

Қазақстан Республикасындағы көші-қон саясаты елдегі тұрғындардың сандық көрсеткіштерін арттыруда және шешуде маңызды рөл атқарады. Әрине, көші-қон саясаты мен әрекеттері елдің демографиясына ықпалы жоғары болды. Келесі кезекте бұл саланы ғылымда жеке зерттеу қажеттіліктері туындады. Олардың ішінде отандық демография тарихының ірі өкілдері М.Х. Асылбековтың (Асылбеков, 2001: 90–98), Козинаның (Козина, 2007: 35–45) және басқа да зерттеушілердің еңбектері іргелі саналды. Аталған тарихшы-демографтар елімізге қоныс аударған қандастардың халқымыздың демографиясына тигізген әсері туралы тұжырымдайды. Сондай-ақ, А. Алексеенконың «Роль иммиграции в формировании демографической политики Республики Казахстан» (Алексенко, 2008: 5), А. Алексеенконың, Ж. Аубакированың, А. Жанбосинованың «Этнодемографические эволюции и становление суверенной демографической системы в Казахстане» (Алексенко, 2019: 1370–1385). Жоғарыда аталған еңбектерде Қазақстанның этнодемографиялық тұрақсыздығын қалыптастырудағы репатриацияның рөлін көрсетеді. Әсіресе халықтың өсуі немесе ұлғаюының этногенетикалық факторларын негізге алады.

Қазақ диаспарасының тарихына қатысты З. Қинаятұлының зерттеулерінде қазақтардың өмірі шаруашылығы, мәдени өміріне қатысты мәліметтер берілген (Қинаятұлы, 1997). Моңғолиядағы қазақтардың өмір сүру салтын, дәстүрі тарихи-этнографиялық тұрғыда зерттеген Б.К. Қалшабаева еңбектерінде Моңғолия қазақтарының тұрмыс тіршілігіне қатысты құнды мәліметтер берілген (Қалшабаева, 2011: 406). Қазақстан қоғамына бейімделуі мен қалыптасу мәселелері төмендегі авторлардың еңбектерінде қарастырылған: С. Мажитовтың, К. Балтабаеваның, Т. Мамашевтың, Ж. Ермакбайдың, А. Баймагамбетованың «Казахская диаспора и репатриация (1991–2012)» (Балтабаева, 2015: 568) – атты ұжымдық монографиясын атап айтуға болады. Монографияда Қазақстан Республикасының репатриация саясаты жан-жақты талқыланып, мемлекеттік бағдарламалармен диаспоралардың қызметтері, қарым-қатынастары ғылыми тұрғыда сараланған.

Моңғолиядағы қазақтар туралы шет ел зерттеушілерінде өз үлестерін қосуда. Мәселен, Қобда аймағы қазақтарын зерттеген Швеция Германия ғалымы Петр Финкенің ғылыми бағыты Моңғолияда, Қытайда, Түркияда тұратын этникалық қазақтардың тарихи антропологиясы туралы зерттеу жұмыстарын жүргізді. Моңғолияның қазақ ауылдарында жүргізген далалық зерттеулердің нәтижесінде жеткілікті эмпирикалық материал жинақталды. Қазақстанда зерттеу жүргізген материалдары негізінде келесідей материалдар баспаға шыққан: «Historical Nomelands and Transnational Ties: the Case of the Mongolian Kazaks» (Петер, 2013: 175–180) атты еңбегі. Автор Моңғолиядан елге оралған қандастардың әлеуметтік-тұрмыстық жағдайларына талдау жасап, сонымен қатар оларды қоғамдық ортаға бейімдеу және мәдени өмірлеріне қатысты маңызды мәліметтерді береді.

Жоғарыда аталған еңбектерде атап өткендей, шет елдегі қандастардың тарихи өз Отанына қайта оралу себептерін талдауға мән беріліп отыр. Моңғолиядағы этникалық қазақтардың қалыптасуы, дамуы және тәуелсіздік жылдарынан бастап елге оралып, бейімделуі мен қалыптасуын тарихи тұрғыдан зерттеу Қазақстан халқының құрамын талдауда, еліміздің тұрақтылығына септігін тигізеді.

Нәтижелер

Көші-қон жалпы адамзатқа тән құбылыс. Қазіргі белгілі бір ұлттар мен ұлыстардың сол өлкелерде қалыптасуы табиғи құбылыстық нәтиже болып табылады. Шетелдерден, соның ішінде Моңғолиядағы қазақ диаспорасының Қазақстанға көшіп келуі ұлт өмірінің ішкі даму заңдылығының нәтижесі. Қазақтар алыс және жақын шетелдерде, тіршілік етіп, саяси, қоғамдық ортасы басқа болғанына қарамастан ұлтымыз біртұтас қазақ этносы ретінде өмір кешіп келе жатқандығы айқын. Дүниежүзілік көші-қон қозғалысында маңызды орын алатын қазақ көші – әр елдегі «қазақ» деген халықтың дүниежүзілік қауымдастықта өз орнын айқындап, өз елінің тәуелсіздігін құрып, нығайту мақсатымен атамекеніне келуіне жол ашылды.

Моңғолиядағы қазақтар тарихи отанына алғашқы болып келе бастады. Моңғолиядағы қазақтар Қазақстан тәуелсіздікке қол жеткізбестен бұрын 1991 жылдың сәуір айында атажұртқа көшу идеясын қолға алған болатын. Моңғолияда коммунистік жүйе 1990 жылы биліктен кетіп, демократиялық жүйе қалыптасып, халық еркіндікке қол жеткізе бастады. Моңғолияда басталған демократиялық жаңарудың арқасында жаңа құрылған үкіметтің вице-премьері лауазымды қызметіне тағайындалған алғашқы қазақ Зардыхан Қинаятұлы қазақ зиялыларын жинап, Қазақстанға көшу мәселесін қарастыра бастады. Сонымен қатар, Моңғолияда ескі жүйе күйреген соң халықтың әлеуметтік-тұрмыстық жағдайлары нашарлап, елде жаппай жұмыссыздық кең етек ала бастады.

Моңғолияда үкіметі елдегі жұмыссыздықты азайту мақсатында халықтың шетелдерде жұмыс істеу мүмкіндігін бере бастады. Осындай сәтті пайдаланған Моңғолиядағы қазақ зиялы қауым өкілдері: Сағат Зақанқызы, Аятқан Тұрысбекұлы, Сайт Зақанұлы және басқалар елдегі еңбек шартын пайдалану арқылы атажұртқа көшкісі келетіндерді ұйымдастыру іс-шараларын қолға алды. Олар 1990 жылы 27 желтоқсан күні Сарыөзекте Кербұлақ ауданының атқару комитеті төрағасының орынбасары В.М. Колупаев және ауыл шаруашылығы бірлестігінің төрағасы Н. Жантілеуовпен алғашқы келісімшартқа қол қойды. (ҚР. ПА. Қ. 5-Н. 1-т. 108-п. 23 п.). Бұл күнді шетелдегі қазақ диаспорасының атажұртқа қадам басқан алғашқы сәті деп есептеуге толық негіз бар.

Моңғолияның экономикалық дамуында дағдарыстық кезеңдерді бастан кешіріп, қайшылықтардың шиеленісуі қазақтар арасында жұмыссыздықтың өріс алуына әкеп соқты. 1990 жылы Баян-Өлгей аймағында жұмыссыздардың саны он мыңнан асты, бұл ел көлемінде ресми берілген жұмыссыздардың 44 пайызын құрды (Қинаятұлы, 1997: 185). Аталған жағдай Моңғолия қазақтарының атамекенге көшуінің негізгі себебінде осы жағдай болды. Алғашқылардың бірі болып, 1991 жылы Моңғолиядан Қазақстанға қазақтың ұлы көшін бастап жеті отандастарымыз атамекенге келіп қоныстанды.

Ресми мәліметтер бойынша тәуелсіздік жылдарында 1 миллионнан аса қандастарымыз атажұртына оралған екен, бұл әрине, аз көрсеткіш емес. «Елге ел қосылса – құт» демекші, қатарымызды толықтырып, халық өсімін көбейтіп жатқан қандастарымыздың тілінен, салтынан, жалпы болмысынан жат елдің әсері жиі байқалады. Олардың бойынан қоғамды тануға, білімге деген құштарлықтары басым. Әлеуметтік ортаға еркін бейімделіп кету әрине оңай емес. Әрине қандастарымыздың бейімделіп кетуде туған қиындықтардың бірі – тікелей тілмен байланысты, яғни алыс-жақын шетелдерден көшіп келуші бауырластарымыздың орыс тілін білмеуі. Жаңа ортаға бейімделу кезеңінде өз жеріне келген соң бірден орыс, қазақ тілдерінде ақпарат ала алмай, қиналды. Сондықтан, қандастарымыздың елге оралуы мен тіл мәселесі маңызды мәселелдің бірі болып табылады. Дегенмен, елге оралған қандастарымыздың көптеген қиыншылықтарға, психологиялық кедергілерге кездесетіні жасырын емес. Әсіресе, құжат тапсыру кезеңінде ресми тілді білмегендіктен еркін ақпарат алалмады. Бұл кедергі олардың қоғамға тез араласып кетуіне кері әсерін тигізеді.

Сондықтан мемлекет трапынан 2001–2010 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының көші-қон саясатының салалық бағдарламасы қабылданды. Бүгінгі күні мемлекетіміз шетелдегі қазақ диаспорасын тарихи Отанына оралтудың әртүрлі жолын дәйекті түрде қарастырып келеді. Осыған орай Қазақстан Республикасының көші-қон саясатының 2007–2015 жылдарға арналған тұжырымдамасына сәйкес 2008 жылдан бастап «Нұрлы көш» бағдарламасы жүзеге аса бастады. «Нұрлы көш» бағдарлама бойынша елден тыс жерлерінен көшіп келген қандастарды Қазақстанның солтүстік, орталық және шығыс аймақтарына қоныстандыру жоспарланған еді. Бұл бағдарлама 2009–2011 жылдар аралығында жүзеге асырылып, мемлекеттік және жергілікті бюджеттен 197 миллиард теңге қарастырылған. Бағдарлама бойынша үш жылада 60 мың отбасы, орта есеппен 300 мың адамды көшіріп алу жоспарланды.

Елге қоныс аударушылардың біртіндеп ұлғаюына байланысты Қазақстан Республикасының Президенті жанындағы Қазақстанның стратегиялық зерттеу институты 1992 жылы МХР-ның Баян-Өлгей аймағында тұратын қазақтар арасында социологиялық

зерттеу жүргізді. Зерттеудің мақсаты шет жерде мекендеген қазақ ұлтының өкілдерінің әлеуметтік-экономикалық тұрмыс жағдайын анықтап, көшудегі себептерін білу еді. Сауалнама жүргізілген үш жүз елу төрт қазақтың 80,5 %-ы Қазақстанға көшуге ниет білдірсе, олардың 58,8 %-ы 1992–1993 жылдары елге көшіп келуге дайын екендігін көрсетті. Мәселен, Қазақстанға көшіп келіп қоныстануына: Шығыс Қазақстанға – 29,4, Оңтүстік Қазақстанға – 25,7 %, Орталық Қазақстанға 20,0%, Солтүстік Қазақстанға 16 % және басқада облыстарына ниет білдіруі, қазақтардың көп орналасқан аймағына байланысты болды (Қинаятұлы, 1997: 160).

Қандас бауырларымызды байырғы ата-қонысына тарту мақсатында адам құқығы туралы еларалық ережелерді басшылыққа ала отырып, Қазақстан үкіметі «басқа Республикалардан және шетелдерден селолық жерлерде жұмыс істеуге тілек білдіруші байырғы ұлт адамдарын Қазақстанға қоныстандыру тәртібі мен шарттары» туралы арнайы қаулы қабылданды. Аталған қаулының негізінде атамекенге келем деушілерге жол ашылды» (ҚР ПА. Қ. 75-Н. 1-т. 1274-іс. 2–3 пп.). Моңғолия астанасы Ұланбатырдағы қазақтардың әлеуметтік жағдайына және болашақ ұрпақтың атамекенге оралуына ықпалын тигізді. Сонымен қатар Монғолияда қоныстанған қазақтардың әлеуметтік-тұрмыстық жағдайы мен рухани өміріндегі қиыншылықтарда өз әсерін тигізді. Атажұртқа оралған қандастардың көші-қон қозғалыстарының жалпы тенденцияларында көтеріңкі және құлдырау кезеңдерімен толқын тәрізді көші-қон бар, бұл сөзсіз де әлеуметтік-экономикалық факторлармен байланысты. Көші-қон нәтижесінде аймақтарда байқалған экономикалық және әлеуметтік қиындықтар тудырады.

Еліміздің тәуелсіздікке қол жеткізген күннен бастап, қандастардың тарихи отанына келуіне өкімет тарапынан іс-шаралар жасалу қолға алына бастады. 1991 жылы ҚР-ның Еңбек министрлігі Моңғолиядан сондай-ақ басқа да республикалардан қоныс аударушыларға 10,7 млн. рубль көлемінде қаражат бөлу туралы жарлық шығарды (ҚР ПА. Қ.7. 1-т. 289-іс. 16–11–16-пп.). 1992 жылғы 23 қыркүйекте № 791 қабылданған «Шетелдердегі қазақ диаспорасының өкілдерін Қазақстан Республикасында болған кезеңде әлеуметтік-экономикалық жеңілдіктермен қамтамасыз ету туралы» қаулысы қандастардың атамекенде ат басын бұруына мүмкіндік жасады. Шет елдегі қазақ жастарының еліміздің оқу орындарында білім алуы орта, жоғары сондай-ақ арнаулы орындарда білімдерін жетілдіру шараларын іске асыру жөнінде арнаулы квоталар беріліп, республика аумағына келгеннен кейінгі бейімделу шаралары да қарастырылған (ҚР ПА. Қ. 5-Н. 1-т. 5078-іс. 23–27-пп.). Негізінде заң аясында қандастар баспанамен қамтылып, әлеуметтік жеңілдіктер мен зейнетақы мәселелерін шешуге мүмкіндік алды.

Моңғолиядан тарихи отанына келген қазақтардың алғашқы кезеңде орналасуда және тұрмыстық жағынан қиындықтарға да кездесті, азаматтық алу және басқадай мәселелер шешілмегендіктен, ел ішінде қоныс аудару немесе кері көшу тенденциялары орын алды. Мәселен, 1996 жылы Павлодар облысына орналастырылған екі жүз отбасылардың Моңғолияға қайта оралуға ниет білдірген. 1996 жылы жинақталған нақты деректер бойынша Моңғолияға барлығы үш жүз сексен тоғыз отбасы қайта көшен. Қазақстанның бірнеше облыстарында шашыраңқы орналасуы тиімсіз болды, сондықтан көшіп келген қазақтардың тұрмыстық жағдайлары мен салт-дәстүріне байланысты және басқа да ерекшеліктеріне байланысты кейіннен бір жерге орналастыру көзделді, яғни бейімделіп кетуіне жағдай жасалынды (Козғанбаева, 2014: 146). Сонымен қатар Моңғолияда қоныстанған қазақтардың әлеуметтік-тұрмыстық жағдайы мен рухани өміріндегі қиыншылықтарда өз әсерін тигізді. Атажұртқа оралған қандастардың көші-қон қозғалыстарының жалпы тенденцияларында көтеріңкі және құлдырау кезеңдерімен толқын тәрізді көші-қон бар, бұл сөзсіз де әлеуметтік-экономикалық факторлармен байланысты. Көші-қон процесі нәтижесінде аймақтарда байқалған экономикалық және әлеуметтік қиындықтар тудырады.

Моңғолиядан Қазақстанға 1992–1997 жылдарда 11000 отбасы қоныс аударды. Дегенмен осыдан кейін Қазақстандағы нарыққа көшу ауыртпалығына байланысты көш біраз бәсеңдеп, тіпті кері көшушілер тобыда пайда болды. Моңғолиядан қоныс аударған қазақтар әрбір

облысқа келген отбасы, адам санына қарай: Шығыс Қазақстан, Семей, Павлодар, Көкшетау, Жезқазған, Талдықорған, Ақмола, Алматы, Қостанай, Ақтөбе, Орал, Қарағанды және Батыс Қазақстан облыстарына орналасқан.

Моңғолиядан көшіп келген қандастарымыздың негізінен ауылдық жерлерде дәстүрлі мал шаруашылығымен айналысты. Қазіргі таңда әлі күнге дейін маусымдық жартылай көшпелі шаруашылығына байланысты тіршілік жасап келе жатқан этникалық топ болып саналады. Сондықтан киіз үйді қолданыстан тастамай келе жатқан қандастарымыздың бірі – осы Моңғолиядан келген қазақтар. Сонымен қатар заманға сай мамандық иесін алып, қызымет етіп жүрген азаматтар бар, оларды қатарында механизаторлар, құрылысшылар, мұғалімдер, дәрігерлер өзгеде мамандық иелері еңбек жасауда.

Бүгінгі күні мемлекетіміз шетелдегі қазақ диаспорасын тарихи Отанына оралтудың әртүрлі жолын дәйекті түрде қарастырып келеді. Атап айтқанда 2009–2011 жылдар аралығында жүзеге асырылып, мемлекеттік және жергілікті бюджеттен 197 миллиард теңге қарастырылған, үш жылада 60 мың отбасы, орта есеппен 300 мың адамды көшіріп алу жоспарланды. Алайда бағдарлама іс жүзінде толық жүзеге аспай 2009–2011 жылдары бағдарлама шеңберінде 2567 этникалық қазақ отбасына тұрғын үй берілді. 2009–2010 жылдары Моңғолиядан барлығы 1317 отбасы немесе 6217 адам Қазақстанға қоныс аударған. (Баймолда, 2012: 55).

Еліміз тәуелсіздік алған жылдары Моңғолияда 120 мыңнан астам қазақ болды. Ал, содан бергі 30 жылда 100 мыңнан аса қазақ атажұртқа оралды. Алайда табиғи өсімнің жоғарылығы соншалық мұндағы қандастарымыздың саны қазіргі күнің өзінде 100 мыңнан асып кетіп отыр. Елімізде құрылған «Отандастар» қорының соңғы мәліметінше шет елдерде 7 млн.-ға жуық қазақ тұрады. Бұл Қазақ халқының 50 % пайызға, яғни жартысына жуығы. Олардың алдағы уақыттарда ассимиляцияға ұшырау қаупі өте жоғары. Демографиялық аспектіде қазақ ұлты үшін бұл үлкен әлеует болып табылады. Қазір уақытта Қазақстанға қоныс аударуға ынталы шетелдік қазақтардың саны 1,5 млн. адамға жуықтады. Осы адами ресурстарды біз тиімді әрі дұрыс жүзеге асыра отырып, көші-қон жөніндегі Агенттікті қайта құру арқылы үлкен мүмкіндіктерге жол ашылар еді.

Қорытынды

Қорыта келгенде еліміздің жүргізіп отырған көші-қон саясаты тарихи тұрғыдан этникалық қазақтардың тарихи отанына көшіп келуі мемлекеттің ұлттық ерекшеліктерін сақтап қалуға және ішкі тұрақтылықты ныңайтуға септігін тигізуде. 1990 жылдары бастау алған ұлы көш туған елдің топырағына, атажұртына келген қазақтар ұрпағым ұлттық тілмен сусындасын, ата-баба салты мен әдет-ғұрпынан нәр алсын, атажұрттың бір уыс топырағы бұйырсын деген тілек жетеледі. Мемлекет тарапынан қазақтарды орналастыру және қоныстандыру үшін арнайы квота бөлді, тұрғын үй, жұмыспен қамту, әлеуметтік көмек көрсету жұмыстарын жүргізді. Қандастардың тарихи отанына көшіп келеу арқасында республикада қандастар саны, ресми мәліметтер бойынша алпыс пайыздан асты деуге болады. Елге оралған Моңғолиядан келген қандастарымыз еліміздің демографиялық жағдайымызға игі әсерін тигізіп қана қоймай, сонымен қатар салт-дәстүріміз, тіліміз, діліміз жаңа деңгейге көтеріліп, білім салаларына да жаңа буын келіп қосылуда.

Sources

AP RK — Archive of the President of the Republic of Kazakhstan

Дереккөздер

ҚР ПА — Қазақстан Республикасы Президентінің Архиві

References

Alekseenko, 2008 — *Alekseenko A.N. Rol immigratsii v formirovanii demograficheskoi politiki Respubliki Kazakhstan* [The role of immigration in shaping the demographic policy of the Republic of Kazakhstan] // *Etnodemograficheskie protsessy v Kazakhstane i sopredel'nykh territoriyakh: sb. nauch. trudov IX Mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii. Ust-Kamenogorsk, 2008. 12 p. (In Russ.).*

Alekseenko, et al., 2019 — *Alekseenko A., Aubakirova Zh., Zhanbosinova A.* Etnodemograficheskie evolyutsii i stanovlenie suverennoi demograficheskoi sistemy v Kazakhstane [Ethnodemographic evolutions and the formation of a sovereign demographic system in Kazakhstan] // *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Istoriya*, 2019. Vol. 64. 1668 p. (In Russ.).

Asylbekov, 2001 — *Asylbekov M.H.* Demograficheskoe razvitiye Respubliki Kazahstan v usloviyah suvereniteta [Demographic development of the Republic of Kazakhstan under conditions of sovereignity]. Almaty : Orkeniet, 2001. 112 p. (In Russ.).

Baimolda, 2012 — *Baimolda D.* “Nurly kosh” bagdarlamasy zhane Mongoliya kazaktary [“Nurly kosh” program and Kazakhs of Mongolia]. Konferentsiya materialdary. Almaty, 2012. 450 p. (In Kaz.).

Baltabaeva, et al., 2015 — *Baltabaeva K.N., Mamashev T.A., Ermekbai Zh.A., Baimagambetova A.Zh.* Kazakhskaya diaspora i repatriatsiya (1991–2012) [Kazakh Diaspora and repatriation (1991–2012)]. Almaty: Eltanym, 2015. 665 p. (In Russ.).

Duniezhuzy kazaktarynyn kaumdastygy, 2007 — *Duniezhuzy kazaktarynyn kaumdastygy: 15 zhil* [World Association of Kazakhs: 15 years]. Almaty, 2007. Pp. 53–59. (In Kaz.).

Duniezhuzylik kazaktar kaumdastygy, 2011 — *Duniezhuzylik kazaktar kaumdastygy* [World Association of Kazakhs]. IV kurultai, 2011. 110 p. (In Kaz.).

Fink, 2013 — *Peter Fink* Historical Nomelands and Transnational Ties: the Case of the Mongolian Kazaks. *Zeitschrift für Ethnologie*, 2013. 195 p.

Ignat'eva, 2022 — *Ignat'eva L.N.* Migracionnaya politika Kazahstana (90-e gg. XX v. – nachalo XXI v.) [Migration policy of Kazakhstan (the 90s of the XX century – the beginning of the XXI century)] // *Obshchestvo: filosofiya, istoriya, kul'tura*. 2022. No. 6. Pp. 146–151. (In Russ.).

Kalshabayeva, 2011 — *Kalshabayeva B.K.* Kazakhs in Central Asia. Almaty, 2011. 406 p.

Kazakhskaya diaspora Mongolii, 1993 — *Kazakhskaya diaspora Mongolii: sotsial'no-ekonomicheskoe polozhenie, migratsionnoe ustanovka* [The Kazakh Diaspora of Mongolia: socio-economic situation, migration policy]. Almaty: KISI pri Prezidente RK, 1993. 12. p. (In Russ.).

Kozganbaeva, 2014 — *Kozganbaeva G.B.* Mongoliyadagy kazak diasporasynyn tarykhy [The history of the Kazakh Diaspora in Mongolia]. Almaty: Qazaq universiteti, 2014. 159 p. (In Kaz.).

Kozina, 2007 — *Kozina V.V.* Demograficheskaya istoriya Kazahstana: Ucheb.pos. [Demographic history of Kazakhstan: A textbook]. Karaganda: Izd-vo KarGU, 2007. 145 p. (In Russ.).

Mendikulova, 1997 — *Mendikulova G.M.* Istoricheskie sud'by kazakhskoi diasporы: proiskhozhdenie i razvitiye [Historical events of the Kazakh Diaspora: origin and development]. – Almaty: Gylim, 1997. 261 p. (In Russ.).

Nacional'nyj sostav, 2000 — *Nacional'nyj sostav* neseleniya Respubliki Kazahstan. Naselenie Respubliki Kazahstan po nacional'nostyam i vladeniyu yazykami itogi perepisi naseleniya 1999 goda v Respubliki Kazahstan. Statisticheskij sbornik [The national composition of the population of the Republic of Kazakhstan. The population of the Republic of Kazakhstan by nationality and language proficiency results of the 1999 census in the Republic of Kazakhstan. Statistical collection]/ pod red. A.A. Smailova. Almaty: Kazstatinform, 2000. Vol. 2. 271 p. (In Russ.).

Nazarbaev, 2017 — *Nazarbaev N.Ä.* Köşi-qon jäne qazaq älemi: baiandamalar, maqalalar jäne syr-sühbattar [Migration and the Kazakh World: reports, articles and interviews]. Astana: Foliant, 2017. 360 p. (In Kaz.).

Qinayatuly, 1997 — *Qinayatuly Z.* Mongoliya kazaktary [Kazakhs of Mongolia]. Almaty: II basylım, 1997. 320 p. (In Kaz.).

Tatimov, 1993 — *Tatimov M.* Qazaq alemi [Kazakh world]. Almaty: Atamura, 1993. 157 p. (In Kaz.).

Tokaev, 2021 — *Tokaev Q.K.* Tauelsizdik barinen kimbat [Independence is more expensive than everyone] // *Egemen Qazaqstan gazetі*, 2021. No. 5. 6 p. (In Kaz.).

Әдебиеттер тізімі

Алексеенко и т.д., 2019 — *Алексеенко А., Аубакирова Ж., Жанбосинова А.* Этнодемографические эволюции и становление суверенной демографической системы в Казахстане // *Вестник Санкт-Петербургского университета. История*, 2019. Т. 64. Вып. 4. 1668 с.

Алексеенко, 2008 — *Алексеенко А.Н.* Роль иммиграции в формировании демографической политики Республики Казахстан // *Этнодемографические процессы в Казахстане и сопредельных территориях: сб. науч. трудов IX Международной научно-практической конференции*. Усть-Каменогорск, 2008. 12 с.

Асылбеков, 2001 — *Асылбеков М.Х.* Демографическое развитие Республики Казахстан в условиях суверенитета. Алматы: Оркениет, 2001. 112 с.

Баймолда, 2012 — *Баймолда Д.* «Нұрлы көш» бағдарламасы және Моңғолия қазақтары. Конференция материалдары. Алматы, 2012. 450 б.

Балтабаева и т.д., 2015 — *Балтабаева К.Н., Мамашев Т.А., Ермекбай Ж.А., Баймағамбетова А.Ж.* Казахская диаспора и репатриация (1991–2012) / научный ред. С.Ф. Мажитов. Алматы: Елтаным, 2015. 665 с.

Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы, 2007 — *Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы: 15 жыл*. Алматы, 2007. Б. 53–59.

Дүниежүзілік қазақтар қауымдастығы, 2011 — *Дүниежүзілік қазақтар қауымдастығы. IV құрылтай*, 2011. 110 б.

Игнат'ева, 2022 — *Игнат'ева Л.Н.* Миграционная политика Казахстана (90-е гг. XX в. – начало XXI в.) // *Общество: философия, история, культура*, 2022. № 6. С. 146–151.

- Казахская диаспора Монголии, 1993 — *Казахская диаспора Монголии: социально-экономическое положение, миграционные установки*. Алматы: КИСИ при Президенте РК, 1993. 12 с.
- Калшабаева, 2011 — *Калшабаева Б.К.* Орталық Азиядағы қазақтар. Алматы, 2011. 406 б.
- Козина, 2007 — *Козина В.В.* Демографическая история Казахстана: Учеб.пос. Караганда: Изд-во КарГУ, 2007, 145 с.
- Қинаятұлы, 1997 — *Қинаятұлы З.* Моңғолия қазақтары. Алматы: II басылым, 1997. 320 б.
- Қозғанбаева, 2014 — *Қозғанбаева Г.Б.* Моңғолиядағы қазақ диаспорасының тарихы. Алматы: Қазақ университеті, 2014. 159 б.
- Мендикулова, 1997 — *Мендикулова Г.М.* Исторические судьбы казахской диаспоры: происхождение и развитие. Алматы: Ғылым, 1997. 261 с.
- Назарбаев, 2017 — *Назарбаев Н.Ә.* Көші-қон және қазақ әлемі: баяндамалар, мақалалар және сыр-сұхбаттар. Астана: Фолиант, 2017. 360 б.
- Национальный состав, 2000 — *Национальный состав* населения Республики Казахстан. Население Республики Казахстан по национальностям и владению языками итоги переписи населения 1999 года в Республики Казахстан. Статистический сборник / под ред. А.А. Смаилова. Алматы: Казстатинформ, 2000. Т. 2. 271 с.
- Тәтімов, 1993 — *Тәтімов М.* Қазақ әлемі. Алматы: Атамұра, 1993. 157 б.
- Тоқаев, 2021 — *Тоқаев Қ.К.* Тәуелсіздік бәрінен қымбат // Егемен Қазақстан газеті, 2021. № 5. 6 б.
- Fink, 2013 — *Peter Fink* Historical Nomelands and Transnational Ties: the Case of the Mongolian Kazaks. *Zeitschrift für Ethnologie*, 2013. 195 p.

МАЗМҰНЫ

ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ӘДІСНАМА

Борза В.	
НЕВИЛЬ ЧЕМБЕРЛЕНДІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ӘСКЕРИ ШЕКТЕУЛЕРІ.....	767
Қабылдинов З.Е., Черниенко Д.А., Беркінбаев О.У.	
ӘБІЛПЕЙІЗ СҰЛТАННЫҢ АМАНАТТА БОЛУЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ XVIII ҒАСЫРДЫҢ ОРТАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ-ЖОҢҒАР ҚАТЫНАСТАРЫНДАҒЫ РӨЛІ.....	781
Күзембайұлы А., Әбіл Е.	
ШИБАН ҚАЗАҚТАРДЫҢ ТАРИХИ АҢЫЗДАРЫНДА.....	796

ТАРИХ

Айтмағамбетов Д.Р., Кенжалина Г.Ж.	
1921–1922 ЖЖ. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АШАРШЫЛЫҚПЕН КҮРЕСУДЕГІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КӨМЕК.....	814
Асанова Г.К., Қалиев Ж.Н.	
XV ҒАСЫРДЫҢ ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫ – XVIII ҒАСЫРЛАРДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ЭТНОСАЯСИ ҚАУЫМДАСУЫ (ФОЛЬКЛОРЛЫҚ ДЕРЕККӨЗДЕР БОЙЫНША).....	827
Батырбекқызы Г., Шылмамбетов С., Идрисова А.	
ҚАЗАҚСТАНДА XX ҒАСЫР БАСЫНДАҒЫ ЖӘДИТШІЛІК БАҒЫТТЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК-САЯСИ БЕЛСЕНДІЛІГІ.....	840
Даутова-Кхан А.И.	
СОҒЫС АРАЛЫҚ КЕЗЕҢДЕГІ ҮНДІСТАННЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТІНІҢ ҚҰРЫЛЫМЫ МЕН ҚЫЗМЕТІ.....	854
Қозыбаева М.М.	
СОҒЫСТАН KEЙІНГІ КЕЗЕҢДЕ (1946–1956 жж.) СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАННЫҢ КОЛХОЗДАРЫНДАҒЫ АРНАЙЫ ҚОНЫС АУДАРУШЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ.....	866
Торайғыров Е.М., Арпова А.Д.	
ЖОҢҒАР ФАКТОРЫ ЖӘНЕ ҚАЗАҚТАРДЫҢ ІШКІ ЖА ШЕШ ҚҚА ҚОНЫС АУДАРУ МӘСЕЛЕСІНІҢ ӘСКЕРИ-САЯСИ ТҮРҒЫДА ІЛУІ (1750–1770 ЖЫЛДАР).....	884
Доскараева А.А., Мұхатова О.Х.	
АУЫЗША ТАРИХНАМАДАҒЫ ЕСІМ ХАННЫҢ СЫРТҚЫ САЯСАТЫ.....	900
Сағнайқызы С., Асылбекова Ж. М-А., Омарова Г.Ә.	
«СОЦИАЛИСТІК МЕНШІКТІ ҚОРҒАУ» ЗАҢЫН ОРЫНДАУ БАРЫСЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҰЙЫМДАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІ.....	915
Сайлаубаева Н.Е., Жұматай С.	
«ҚАЗАҚ ТІЛІ» ГАЗЕТІНІҢ ШЫҒУ ТАРИХЫ.....	928
Токишқадиров Б.Б., Байсарина К.К., Бақытжанова А.Б.	
ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРЫ МОҢҒОЛИЯ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ ТАРИХИ ОТАНЫНА ОРЛУЫ: БЕЙІМДЕЛУІ МЕН ҚАЛЫПТАСУЫ.....	940
Тұрлыбекова А.М., Садықова А.М.	
СОҒЫСҚА ДЕЙІН ПАВЛОДАР ОБЛЫСЫНДАҒЫ ДІНГЕ ҚАРСЫ САЯСАТТЫҢ KEЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ.....	951
Рахимов М.И., Шаяхмет Н.У., Пусырханова Э.Р.	
XVIII ҒАСЫРДЫҢ БІРІНШІ ЖАРТЫСЫНДА ПАВЛОДАР ЕРТИС ӨҢІРІНДЕГІ ҚАЗАҚ-ҚАЛМАҚ ШАЙҚАСТАРЫНЫҢ ТАРИХИ ЖАДЫДАҒЫ ОРЫНДАРЫ.....	965
АНТРОПОЛОГИЯ	
Біләлова Г.	
ОРМАНБЕТ ОРТАҒАСЫРЛЫҚ ҚОНЫСЫНДАҒЫ (АҚМОЛА ОБЛЫСЫ) КЕШЕНДІ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ ЖҮРГІЗІЛУІ (АЛДЫН АЛА НӘТИЖЕЛЕРІ).....	980

СОДЕРЖАНИЕ

ТЕОРИЯ И МЕТОДОЛОГИИ

Борза В.	
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И ВОЕННЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ НЕВИЛЛА ЧЕМБЕРЛЕНА.....	767
Кабульдинов З.Е., Черниенко Д.А., Беркинбаев О.У.	
АМАНАТСТВО СУЛТАНА АБУЛФЕЙСА И ЕГО РОЛЬ В КАЗАХСКО-ДЖУНГАРСКИХ ОТНОШЕНИЯХ СЕРЕДИНЫ XVIII ВЕКА.....	781
Кузембайулы А., Абиля Е.	
ШИБАН В ИСТОРИЧЕСКИХ ПРЕДАНИЯХ КАЗАХОВ.....	796

ИСТОРИЯ

Айтмагамбетов Д.Р., Кенжалина Г.Ж.	
МЕЖДУНАРОДНАЯ ПОМОЩЬ В БОРЬБЕ С ГОЛОДОМ В КАЗАХСТАНЕ В 1921–1922 ГГ.....	814
Асанова Г.К., Калиев Дж.Н.	
ЭТНОПОЛИТИЧЕСКАЯ КОНСОЛИДАЦИЯ КАЗАХСКОГО НАРОДА ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XV–XVIII ВЕКАХ (ПО МАТЕРИАЛАМ ФОЛЬКЛОРНЫХ ИСТОЧНИКОВ).....	827
Батырбековна Г., Шилмамбетов С., Идрисова А.	
СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ ДЖАДИДИСТСКОГО НАПРАВЛЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ В НАЧАЛЕ XX ВЕКА.....	840
Даутова-Кхан А.И.	
СТРУКТУРА И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ИНДИЙСКОЙ ГРАЖДАНСКОЙ СЛУЖБЫ В МЕЖВОЕННЫЙ ПЕРИОД.....	854
Козыбаева М.М.	
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ СПЕЦПЕРЕСЕЛЕНЦЕВ В КОЛХОЗАХ СЕВЕРНОГО КАЗАХСТАНА В ПОСЛЕВОЕННЫЙ ПЕРИОД (1946–1956 ГГ.).....	866
Торайгыров Е.М. Арпова А.Д.	
ДЖУНГАРСКИЙ ФАКТОР И ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЕ РЕШЕНИЕ ВОПРОСА О ПЕРЕКОЧЕВКАХ КАЗАХОВ НА ВНУТРЕННЮЮ СТОРОНУ (1750–1770-е ГОДЫ).....	884
Доскараева А.А., Мухатова О.Х.	
ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА ХАНА ЕСИМА В УСТНОЙ ИСТОРИОГРАФИИ.....	900
Сагнайкызы С., Асылбекова Ж. М-А., Омарова Г.А.	
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ В ХОДЕ РЕАЛИЗАЦИИ ЗАКОНА «О ЗАЩИТЕ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ СОБСТВЕННОСТИ».....	915
Сайлаубаева Н.Е., Жумагай С.	
ИСТОРИЯ ИЗДАНИЯ ГАЗЕТЫ «КАЗАХ ТИЛИ».....	928
Токишкадилов Б.Б., Байсарина К.К., Бакытжанова А.Б.	
РЕПАТРИАЦИЯ КАЗАХОВ ИЗ МОНГОЛИИ НА ИСТОРИЧЕСКУЮ РОДИНУ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ: АДАПТАЦИЯ И СТАНОВЛЕНИЕ.....	940
Турлыбекова А.М., Садыкова А.М.	
НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ АНТИРЕЛИГИОЗНОЙ ПОЛИТИКИ В ПАВЛОДАРСКОМ РЕГИОНЕ В ДОВОЕННЫЙ ПЕРИОД.....	951
Рахимов М.И., Шаяхмет Н.У., Пусырханова Э.Р.	
МЕСТА ПАМЯТИ КАЗАХСКО-КАЛМЫЦКИХ СРАЖЕНИЙ ПАВЛОДАРСКОГО ПРИИРТЫШЬЯ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XVIII ВЕКА.....	965

АНТРОПОЛОГИЯ

Билялова Г.	
ПРОВЕДЕНИЕ КОМПЛЕКСНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ НА СРЕДНЕВЕКОВОМ ПОСЕЛЕНИИ ОРМАНБЕТ В АКМОЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ (ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ).....	980

CONTENTS

THEORY OF METHODOLOGY

Borza V. THE ECONOMIC AND MILITARY CONSTRAINTS OF NEVILLE CHAMBERLAIN.....	767
Kabuldinov Z.E., Chernienko D.A., Berkinbaev O.U. THE AMANATISM OF SULTAN ABULFEIS AND ITS ROLE IN KAZAKH-DZUNGAR RELATIONS IN THE MIDDLE OF 18th CENTURY.....	781
Kuzembayuly A., Abil Ye. SHIBAN IN THE HISTORICAL LEGENDS OF THE KAZAKHS.....	796

HISTORY

Aitmagambetov D., Kenzhalina G. INTERNATIONAL AID IN THE FIGHT AGAINST FAMINE IN KAZAKHSTAN IN 1921–1922.....	814
Assanova G.K., Kaliyev Zh.N. ETHNOPOLITICAL CONSOLIDATION OF THE KAZAKH PEOPLE IN THE SECOND HALF OF THE XV–XVIII CENTURIES (BASED ON FOLKLORE SOURCES).....	827
Batyrbekkyzy G., Shylmambetov S., Idrissova A. SOCIO-POLITICAL ACTIVITY OF THE JADIDIST MOVEMENT IN KAZAKHSTAN AT THE BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURY.....	840
Dautova-Khan A.I. STRUCTURE AND FUNCTIONING OF THE INDIAN CIVIL SERVICE IN THE INTERWAR PERIOD.....	854
Kozybayeva M.M. SOCIO-ECONOMIC SITUATION OF SPECIAL SETTLERS IN THE COLLECTIVE FARMS OF NORTHERN KAZAKHSTAN IN THE POST-WAR PERIOD (1946–1956).....	866
Toraigyrov Y.M., Arepova A.D. THE DZUNGAR FACTOR AND THE MILITARY-POLITICAL RESOLUTION OF THE ISSUE OF KAZAKH MIGRATION TO THE INNER SIDE (1750S–1770S).....	884
Doskarayeva A.A., Mukhatova O.H. THE FOREIGN POLICY OF KHAN YESIM IN ORAL HISTORIOGRAPHY.....	900
Sagnaikyzy S., Asylbekova Zh. M-A., Omarova G.A. ACTIONS CARRIED OUT BY LAW ENFORCEMENT AGENCIES WHILE ENFORCING THE “SOCIAL PROPERTY PROTECTION” LEGISLATION.....	915
Saylaubaeva N.E., Zhumatay S. PUBLICATION HISTORY OF THE NEWSPAPER “KAZAKH TILI”.....	928
Tokishkadirov B.B., Baissarina K.K., Bakytzhanova A.B. REPATRIATION OF KAZAKHS FROM MONGOLIA TO THEIR HISTORICAL HOMELAND DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE: ADAPTATION AND DEVELOPMENT.....	940
Turlybekova A.M., Sadykova A.M. SOME ASPECTS OF THE ANTI-RELIGIOUS POLICY IN THE PAVLODAR REGION DURING THE PRE-WAR PERIOD.....	951
Rakhimov M.I., Shayakhmet N.U., Pussyrkhanova E.R. PLACES OF MEMORY OF KAZAKH-KALMYK BATTLES IN THE PAVLODAR-IRTYSH REGION IN THE 1ST HALF OF THE XVIII CENTURY.....	965

ANTHROPOLOGY

Bilyalova G. PRELIMINARY RESULTS FROM COMPLEX ANALYSES AT THE MEDIEVAL SETTLEMENT OF ORMANBET IN THE AKMOLA REGION.....	980
--	-----

EDU.E-HISTORY.KZ

электрондық ғылыми журналы 2024. 11 (4)

Бас редактор:
Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген:
Копеева С.Ж.

Пішімі 70x100/16. Баспа табағы 21,125.

Құрылтайшысы және баспагері:

Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:

050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй
ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК
Тел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Е-mail: edu.history@bk.ru

Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ басылған:

050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй